
Ana Ignjatović

Govor užeg područja opštine Batočina – dijalekatska necelovitost Šumadije

---

Istraživanje koje je izvršeno na 125 minuta snimljenog govora starijih govornika iz Batočine ima da cilj da utvrdi koliko su se obeležja kosovsko-resavskog dijalekta u jugoistočnom delu Šumadije povukla pod uticajem šumadijsko-vojvođanskog. Ispitivan je i uticaj standardnog srpskog jezika na ovaj dijalekt. Do zaključka se došlo poređenjem sadašnjeg stanja sa stanjem koje je opisano u srpskoj dijalektologiji.

Uvod

Batočina je sedište jedne od šumadijskih opština. Ona je peripanonsko naselje u istočnoj Šumadiji i leži na levoj i desnoj strani reke Lepenice, pod Straževicom i Bilom. Varošica izlazi u prostranu dolinu Velike Morave. Opština Batočina se prostire se na oko 120 km² i obuhvata 11 naselja. Prema popisu iz 1991. godine, sam gradić ima oko 5500 stanovnika, a opština preko 13 hiljada ljudi. U selima se razvija isključivo poljoprivreda, dok je u urbanizovanom delu, za razliku od okolnih varošica, glavna privredna komponenta industrija.

Batočina se kao naseljeno mesto prvi put spominje 1476. godine. Vrlo je moguće da je na ondašnji govor veliki uticaj imalo grčko, tursko i jevrejsko stanovništvo, koje je, prema istorijskim izvorima, u jednom trenutku sačinjavalo čak oko polovine celokupnog batočinskog žvlja. Prva zabeležena doseljavanja izvršena su oko 1740. godine.

Govori u Šumadiji su bili tema proučavanja nekolicine naših naučnika, počevši od Aleksandra Belića (1960). Slobodan Remetić je ispitivao govore centralne Šumadije (1985), a levačkim govorom se najviše bavio Radoje Simić (1972). Dosta je ispitivan govor Rače Kragujevačke, a urađena je i jedna zanimljiva studija o govoru sela Miloševa (Radić 1982).

Današnja granica između kosovsko-resavskog i vojvođansko-šumadijskog dijalekta je zamišljena linija Kragujevac–Mladenovac–Smederevo.

Ana Ignjatović
(1980), *Batočina, Kralja Petra I 35, učenica 4. razreda Filološke gimnazije u Beogradu*

Govor lepeničkog kraja, i konkretno Batočine, koji se nalazi u graničnom pojasu između ova dva dijalekta, nije bio zasebno istraživao. Uglavnom se po analogiji sa susednim oblastima svrstavao u kosovsko-resavski dijalekat. Međutim, ovde su itekako zastupljene odlike šumadijsko-vojvođanskog dijalekta. Na prostiranje kosovsko-resavskih crta ovog govora naročito je uticalo stanovništvo sa Kosova, pridošlo u ove krajeve u već spomenutim masovnim seobama u 18. i 19. veku, ali i tokom neprekidnih migracija u poslednjih pedeset godina. Izražena je i približavanje ovog govora standardnom zbog uticaja mas-medija.

Na poseban način ovim govorom se bavi dr Milosav Vukićević u svom delu Govori kragujevačke Lepenice. Teritoriju Lepenice je podelio na dve govorne zone, od kojih jednu odlikuju znatno arhaičniji oblici i spada u kosovsko-resavski dijalekat, dok je druga sastavni deo šumadijsko-vojvođanskog. No, podela na zone je strogo izvršena i razlike u govoru su geografski jasno određene, dok je realna situacija drugačija. Pogledajmo, na primer, samo sela koja su teritorijalno vrlo bliska Batočini. Govori Lapova i Miloševa sadrže arhaičnije osobine. U Miloševu se čak mogu čuti neke odlike koje je i profesor Belić navodio kao vrlo arhaične. Nasuprot njima, u selima Crni Kao, Kijevo, Turčin, Žirovnica, Dobrovodica i dr. govor se samo neznatno razlikuje od batočinskog.

Cilj ovog istraživanja je da se utvrdi koliko su se obeležja kosovsko-resavskog u jugoistočnom delu Šumadije povukla pod uticajem vojvođansko-šumadijskog dijalekta, zatim da se ispita uticaj standardnog srpskog jezika na ovaj dijalekat i da se ukaže na one razloge zbog kojih je ovu zonu potrebno opširnije i preciznije istraživati.

Prikupljanje građe je obavljeno polovinom aprila 1998. godine kod tri informatora. Ispitanici su bili slabo obrazovani, stariji meštani, koji su u Batočini rođeni i u toku života nisu menjali mesto boravka. Rad je zasnovan na 125 minuta snimljenog govora tih ispitanika i svi prezentovani primeri su odatle. Ostali ispitanici su meštani susednih sela. Taj materijal, u trajanju od 55 minuta, nije uziman u obzir prilikom izrade rada i jedina njegova funkcija bila je da se što lakše uoče razlike među govorima.

O govoru mlađih generacija stavljene su samo sitnije napomene, jer je većina pod uticajem škole i mas-medija odavno napustila svoj dijalekat.

Analiza govora Batočine prema jezičkim nivoima

Fonetika

Fonetska priroda vokala ista je kao u standardnom jeziku. Jako otvoreni vokali *o* i *e*, tipična odlika kosovsko-resavskog (*Go(a)ran*, *vo(a)lim*, *de(a)ca*) na ovom području se ne opaža. Razlika je uočena kada su upoređeni rezultati ispitivanja fonetike sela Miloševa (Radić 1982), kao i sni-

mljenog govora sela Brzana, sa snimljenim govorom žitelja opštine Batočina. Takođe, česte pojave u teritorijalno bliskim mestima kao što su Miloševo i Požarevac – glas *dz* i aspiracija *g* i *k* u *h* u ovom kraju nisu zabeležene.

Međutim, kod pojedinih reči karakteristična je zamena jednih vokala drugima. Tako je učestala zamena pokretnog vokala *a* pokretnim vokalom *e*: *sade, otude, kojekude* (mesto: sada, otuda, kojekuda). *E* se zamenjuje sa *i* u finalnoj poziciji: *ovdi* (mesto: ovde), a *o* i *u* alteriraju u finalnoj i u medijalnoj poziciji: *blizo, kuj* (mesto: blizu, koj).

Akcentatski sistem

Što se tiče akcentatskog sistema, o njemu profesor Belić govori kao o dvoakcentatskom tipu. Dopušta se samo postojanje kratkog i dugog silaznog akcenta (Belić 1960). Međutim, dr Dušan Jović je davno dokazao da se kosovsko-resavski odlikuje i dugim uzlaznim akcentom (Jović 1967). Troakcentatski sistem istog tipa dopušta i Milosav Vukićević u arhaičnijoj zoni lepeničkih govora, a tvrdi da je u drugoj zoni zastupljen standardni četveroakcentatski sistem (Vukićević 1995).

U ovom kraju javljaju se sva četiri akcenta. Najzastupljeniji su dugouzlazni (*bĭla, rĭdio, Rĭdin, ćerku, hrĭbra, lĭpovi*) i kratkosilazni akcenti (*mĭda, snĭja*). Dugosilazni (*lĕpo, svĕže, prĕse*) i kratkouzlazni akcenti (*nĭpali, rĭdio, vĭjnik, veĭm*) se ređe upotrebljavaju. Ipak, kratkouzlazne akcente treba naročito istaći, jer se oni javljaju verovatno kao posledica standardizacije jezika. Uticaj kosovsko-resavskog ogleda se u neprenošenju dugosilaznih akcentata na početne slogove. Tako su primeri za neprenošenje dugosilaznih akcentata: *raspitĭli, pletĭu*, a za neprenošenje kratkosilaznih: *Ilijĭ, ćukĭnda, ćetvrti*. Kratkosilazni akcenti na unutrašnjem slogu su skoro redovna pojava kada su u pitanju glagoli: *radio, potiče, imĭo*.

Fonetske vrednosti nekadašnjeg vokala ě

Zamena glasa ě (jat) nema kosovsko-resavski refleks. Prisutni su standardni ikavizmi: *nisam, nije, starii, zdraviji, imućnii, priključne, pričestiti* se. Uticaj ikavskog narečja ogleda se i u rečima *sikira, sikirati* se. Radni glagolski pridev glagola na *-iti* glasi: *prolazio, radio, oženio*; a na *-eti*: *živeo, odneo*. Hiperekavizmi nisu zabeleženi. Nasuprot stanju u selu Miloševu (Radić 1982), kaže se: *politika, medicinska, miriše*, a ne: *politika, meriše*.

Morfonologija

Za sve morfonološke specifičnosti zajedničko je da su standardni oblici u proseku zastupljeni u istoj meri kao i dijalekatski, a frekventnost jed-

nih ili drugih u pojedinačnim slučajevima zavisi od starosti i stepena obrazovanja govornika.

Najraširenija pojava je kontrakcija vokalskih grupa *ao, io, eo, uo* u *o* kod radnog glagolskog prideva: *reko, pošo, zateko, našo, zahtevo, moro, odgovaro, dobijo, izviso*; ali i kod pojedinih imenica: *poso, miso, smiso*; i drugih vrsta reči: *ko* (poredbena rečca). Kontrakcija vokala se nikada ne vrši u sredini reči (*veoma, preobuče, zaobići*) ili ukoliko je pretposlednji slog naglašen (*razumeo, posvađao, skrenuo*). Do kontrakcije ne dolazi ni pošto se *j* izgubilo (*Đurđia, Ikoniu, starii, imau, koi, nie*). Od ovog poslednjeg pravila jedini izuzetak je zamenica *moja*, koja se često čuje kao *mo*. Zabeleženi primeri su: *mo majka*, od *mu ženu*.

Pokretni vokal na kraju reči takođe je izražena pojava i to kod priloga i veznika *kad* (ali *ka'ću*) i *nit*. Prilozi: *sada, tada, tamo, nekada, ovamo, gore, dole, posle* se najčešće upotrebljavaju u sledećem vidu: *sad, tad, tam, nekad, ovam, gor, dol, pos'*. Kod priloga kao *jedva, veoma, daleko, lepo, negde, mnogo* poslednji vokal u reči se nikada ne gubi.

Elizija se vrši kod ličnih zamenica *ja, ti, on, mi* u dativu i akuzativu (nije ni *men' /teb', nam'/* lako; da *g'* ubije!) i rečca (da *l', je l', da s'* usudim, *d' ideš, d' izvezeš, d' imaš*).

Sekvence *st, sc, zd, gd* se uprošćavaju u *s, c, z, d*: *mas, rados, čas, icepaš, groz, de*. Ova pojava je uobičajena u svim dijalektima, pogotovo ako je u pitanju finalna sekvenca. Međutim, afrikatiziranje *s* i *š* iza *p* i ispred *k* (*pčenicica, pčeto, pčuje, čkola, čkodi*), što je osobina kosovsko-resavskog dijalekta, nije zabeleženo.

Kod glagolskih oblika uprošćavanja su osobene prirode. Karakteristična su za kosovsko-resavski dijalekat. Uprošćavaju se medijalne sekvence. Reprezentativni primeri su glagoli *misliti, jesti, videti* i *ići*. Paralelno se upotrebljavaju normirani i uprošćeni oblici: *misliš – miš; jedem – jem, jedeš – ješ, jede – je, jedemo – jemo, jedete – jete* (ali samo: *jedu*); *vidim – vim, vidiš – viš, vidimo – vimo, vidite – vite* (ali samo: *vide* i *vidu*); *idem – im/ijem, ideš – iš/iješ, ide – ije, idemo – imolijemo, idete – itelijete* (ali samo: *idu*).

Prema Radoju Simiću, ovde imamo u osnovi imperativne oblike sa analoškim formama, stvorenim po ugledu na atematski imper – *jeđ, viđ*. Kako već i oblik *viđ* pokazuje, mora se pretpostaviti proces kontaminacije prezentskih i imperativnih oblika u 2. licu jednine (1972: 389). Ostali prezentski oblici su, najverovatnije, nastali po analogiji sa 2. licem jednine.

Kod glagola *moći*, koji u drugom licu jednine glasi *možeš, mož* i *moš*, ne može se precizno utvrditi uzrok uprošćavanja. Oblik *mož* je, verovatno, takođe nastao po ugledu na atematski imper – *mož*, a oblik *moš* po ugledu na stari optativ *moš*. O starini oblika *moš* govori negativna forma, koja je drugačije akcentovana od drugih prezentskih oblika ovog glagola: *ne mo-*

žeš, *ne moš* prema *ne moš* (Simić 1972: 388-9). Međutim, glagol *moći* se često nađe pred bezvučnim konsonantom, a jednačenje po zvučnosti u sandhiju je uobičajena pojava. Stoga je teško odrediti da li je kod oblika *moš* uzrok uproščavanju jednačenje po zvučnosti ili ugledanje na optativ (Bogdanović 1987: 190).

Glagol biti ima sledeće oblike prezenta: *jesam, jesi, jeste/jesje, jesmo, jeste, jesu*. Oblik *jesje* se javlja kao kompozit sa značenjem rečice za potvrđivanje u smislu: tačno je, istina je. Primer: *Jesje došla*. Enklitički oblici se ne razlikuju od književnih.

Kod imenica se zapaža uproščavanje finalnih sekvenci: *šesnajs put', uđemo živi u zem'*.

Velika su uproščavanja u izgovoru brojeva. Karakteristična su i za kosovsko-resavski i za šumadijsko-vojvođanski dijalekat. Brojevi od jedan-aest do devetnaest se grade dodavanjem nastavka *-najs* na osnovne brojeve od jedan do devet: *jedanajs, dvanajs ... devetnajs*. Dekadni brojevi glase:

dvadeset – *dvajs, dvaes*
trideset – *trijas/trias, trijes/tries*
četrdeset – *četres (četreste godine)*
šezdeset – *šeset*

Brojevi *deset, pedeset, sedamdeset, osamdeset* i *devedeset* su pravilni.

Nasuprot ovim uproščavanjima, postoji i umetanje suglasnika. Ono je relativno česta pojava u svim dijalektima: *ondak, jučer, dolnji, čini mi ske, koj, budni, sedni*. Tako se ponekada stvaraju i novi slogovi u reči: *njojzi, paraunuče, dokle*. Pojednim prilozima dodaje se sufiks *-na* da bi se istaklo njihovo značenje: *tuna, ovdena, dolena, odozgorena*. Složenice kao: *odozgore, odozdole, obadvojica, obadve*; ne nastaju kao posledica umetanja besmislenih slogova, već zbog tautološkog kombinovanja dve reči sa istim značenjem. Stoga se ova pojava pre treba ispitivati na leksičkom i semantičkom planu.

Problem glasa *h* je, svakako, jedan od najinteresantnijih. Pošto je to nestabilna fonema u svima trima dijalektima na teritoriji Srbije, njegova upotreba u bilo kom od ovih znači dokaz da se standardizacija vrši. Glas *h* se na teritoriji opštine Batočina javio kod svih ispitanika. Frekventnost glasa *h* je dobijena tako što je celokupan broj primera iz prikupljene građe u kojima on treba da se nalazi po književnojezičkoj normi upoređen sa brojem primera u kojima je *h* doista zabeleženo ili se gubi ili zamenjuje nekim drugim glasom. U govoru obrazovanih i omladine frekventnost mu je i do 100%.

Zanimljivo je da ne postoje određene reči koje se uvek izgovaraju sa *h* i one koje se uvek izgovaraju bez njega. Štaviše, ista reč se u kratkom vremenskom intervalu nesvesno izgovori na dva ili tri različita načina:

hleb, leba, kleb; haljina, aljina. Zabeleženo je 99 reči u kojima *h* treba da se nalazi po književnojezičkoj normi. Od toga, u 45 primera *h* je zaista realizovano u govoru informatora. Ovaj glas se najviše izostavlja u 1. licu jednine aorista (*reko, bi*) i u prezentu i radnom glagolskom pridevu glagola hteti (*oću, očeš, oće; teo, tela*). U 43 reči ovaj glas je izostavljen. U 7 slučajeva *h* je zamenjeno sa *k*: *antikrist, antikristi, kleba, kteo, zaktevali, iskrana, kranu*. Zamena *h* glasom *j* je zabeležena 4 puta: *snajka, snaja, smej, tija (tih)*. Što se tiče zamene glasa *h* glasom *v*, ona nije izražena više no što je dopušteno književnojezičkom normom: *uvo, buva, duvati, suv*.

Glas *j* se u najvećem broju slučajeva izgovara, ali su moguće i sledeće varijacije:

- njegovo izostavljanje: *Mateić, istoriu, školue, interesue, glasnie, svoe, pobiu, e (od je), e (od žej), kapiu, partiskom. Suglasnik j se skoro redovno izostavlja u imperativu: pi, bi, ubi ga.*
- pojava prigušenog *j*: *razbi(j)em, radu(j)em, Makedoni(j)u, stari(j)i, la(j)em, osvoi(j)ili.*
- prelaz u *v*: *razbivali, nabivaju, ubivali, dobivali, pobiveno, isprebivaju, biven, dobiven.*
- zamena sa *i*: *lepi moi* (vokativ jedn.)

Kada se vokali *a, e, u* nađu ispred *i, j* se ne javlja: *ruina, zaigraju se, uigran*. Međutim, u govoru starijih generacija čuće se ponekad u poziciji između *i* i *o*: *avijon, pijon, fijoka*.

Morfologija

Padežni sistem

Veliki uticaj standardnog jezika ogleda se i u upotrebi normiranog padežnog sistema na teritoriji Batočine. Svi ispitanici koriste svih sedam padeža, mada su nominativ, dativ i akuzativ najzastupljeniji. Nominativ jednine muškog roda na *-a* je dosledno takav: *Pera, Toma, Jova, Buda*, što ovaj govor opet razlikuje od kosovsko-resavskog u kome se lična imena završavaju i na *-o*: *Jovo, Vojo*. Doduše, i u kosovsko-resavskom se ona u ostalim padežima menjaju samo kao imenice 3. vrste (Simić 1985: 269). Imenice četvrte vrste imaju u nominativu često muški rod po ugledu na imenice prve vrste: *taj smrt, taj noć, taj mlados, taj radost*; ali se u svim ostalim padežima menjaju kao imenice ženskog roda: *posle njegove smrti*. Vrlo je zanimljivo da se kosovsko-resavski dativ u govoru skoro nigde ne može čuti. Kod ispitanika je zabeležen svega četiri puta: *prema škole, kaže mojoj majke, samo mene igralo, prema Milenine kuće*. U odnosu batočinski govor : kosovsko-resavski dijalekat ova novina je od izuzetnog značaja, pošto nastavak *-e* u dativu spada među najarhaičnije osobine u srpskom jeziku. U ovoj zoni je, pored normativnih oblika, zabeležen arhaični akuzativ: *kopamo rovovi, oni su prešli u Radisavljevići, gledali smo ti đaci*,

idemo u domovi, vezla sam jastuci i jastučići. Ovaj akuzativ zasnovan je na jednačenju nominativa i akuzativa množine imenica muškog roda, koji ima jaku podršku u staroj jednakosti istih padeža u ženskom i srednjem rodu, a takođe i u jednakosti istih oblika u dualu. Arhaični akuzativ za-beležio je i Slobodan Remetić na teritoriji Šumadije kod imenica *gost, zub* i *povod*: *idemo u gosti, izgubijo zubi, idu u povodi* (1985: 230). Uostalom, nastavak *-i* u akuzativu široko je rasprostranjen na štokavskom ekavskom terenu (Bogdanović 1987: 145). Vokativ pojedinih imenica muškog roda u jednini gradi se pomoću deklinacionog nastavka *-u*: *glupaku, seljaku, margarcu jedan*; što je relativno česta pojava i u vojvođansko-šumadijskom i kosovsko-resavskom dijalektu. O adaptaciji ovog govora standardnom jeziku govori i činjenica da su oblici vokativa za obraćanje ženskim osobama jednaki nominativu: *Ana, Jovana, Jovanka*; a ne: *Ano, Jovano, Jovanko*. U instrumentalu jednine prideva i zamenica se ne javlja nastavak *-em* umesto nastavka *-im*: *onim, tim, odličnim, partijskim*. Kod imenica se nastavak *-om* ne zamenjuje nastavkom *-em*: *njegovom krivicom, sa Karađorđevom zvezdom, s ukorom, s majkom* (uporedi sa kosovsko-resavskom promenom: *s tem čovekem*). Isto važi i za lokativ prideva i zamenica: *u drvenom zastругu, na završnoj godini, u njihovom orkestru*.

Zamenice: karakteristični oblici

Dativ i akuzativ ličnih zamenica *mi* i *vi* glase *ni/vi* i *ne/ve*. Primeri: *neće da ve rađa, krili ne, te ne ranila, da vi da, zatvarali ni majke*. Ovi oblici se, ipak, vrlo retko javljaju i to samo kod starijih govornika. Potisnuti su standardnim formama. Još jedna tipična odlika kosovsko-resavskog dijalekta, akuzativ lične zamenice *on* u obliku *gi*, uopšte se ne javlja.

Dobro se čuva duži oblik ličnih zamenica. Tako, na primer, genitiv može da glasi: *moga, mojega* i *moega*.

Instrumental i lokativ odričnih imeničkih zamenica često glasi: *sa nikim / (sa) ničim, o nikome / o ničemu*; ili se njihova funkcija pomera na akuzativ: *s nikoga / s ništa, o nikoga / o ništa*. Nominativ ove zamenice se čuje i kao *niki*.

Upitne pridevske zamenice, pored standardnih oblika, mogu da glase: *koj/kuj, kaki, kolki*.

Komparacija

Jednom od osnovnih osobina kosovsko-resavskog dijalekta smatra se obrazovanje komparativa na *-eji* i *-ši* (*starej, crnši*). Tome je dr Jović kasnije dodao svoje zapažanje da se u komparativu prideva srednjeg roda sekvenca *-eje* uprošćava u *-e*: *jevtinem, umne, stare* (Jović 1967). Ovako konstruisan komparativ nije se javio ni kod jednog ispitanika.

Komparativ je, uglavnom, pravilan: *mlada, stariji, bolji, dalje, veća, zdraviji, bliže, duže*. Nepravilnosti se javljaju u:

1. gubljenju glasa *j*: *starii, imućnii, zaktevnii*
2. retkim primerima obrazovanja komparativa na *-ši*: *belši, plavši*
3. komparaciji prideva visok: *višlji*.

Važno je istaći da se na ovom govornom području vrši neka vrsta komparacije glagola uz pomoć rečice *po*, sa značenjem više. Primeri su: *oni su po bili bezobrazni, za nji' je to po imalo, ti si po bila zloća*. Komparacija prideva uz pomoć rečice *po* (*po golem, po mlad*) naziva se analitičkom komparacijom i karakteristična je za kosovsko-resavski dijalekat (Bogdanović 1987: 176).

Glagolski oblici

Treće lice množine prezenta je često nepravilno: *pustu, zaspu, uradu, sredu, završu*. Nastavci *-u* i *-du* karakterističniji su za šumadijsko-vojvođanski nego za kosovsko-resavski dijalekat. Za ovo lice karakteristična je i palatalizacija glasa *k*: *peču, seču*.

U imperativu se često gubi glas *j*: *pi, pite*. Pomoćni glagol biti ima čak četiri varijante prezentske osnove: *bid-, bidn-, bud- i budn-*. Do ovoga su dovela morfološka ujednačavanja i prekrajanja, potpomognuta fonetskim procesima (Remetić 1985: 373-4) i ubacivanjem partikule *n*. Tako je imperativ ovog glagola zabeležen kao: *budi, bidi, budni i bidni*. Oblik *bini* nije se javio.

U snimljenom materijalu perfekat se pojavljuje tačno 710 puta, od tog broja 207 primera je u obliku krnjeg perfekta. Pošto je upotreba krnjeg perfekta karakteristična za sve dijalekte, relativno mali njegov broj predstavlja siguran uticaj standardnog jezika.

Proces iteratizacije se odvija tako što se nastavci *-ava, -iva, -eva, -a* dodaju na infinitivnu osnovu: *odigrava, zasmjava*. Na ovom području zabeležen je dubletni oblik nisu postojavali, dobijen tako što se kombinuju nastavci za iterativ i radni glagolski pridev. Ovakva konstrukcija ima značenje prošlog vremena.

Kosovsko-resavski aorist u 1. licu mn. na *-hmo*, kao i imperfekat na *-ađa* uopšte se ne upotrebljavaju.

Sintaksa

U sintaksi je prisutno dosta balkanizama:

1. upotreba konstrukcije *da + prezent*:
  - u građenju futura: *ja ću da sredim, će da vidimo*
  - u imperativnim rečenicama za izricanje zahteva: *da ga nađeš kako znaš*

- kao dopune glagolima sa nepotpunim značenjem: *treba da pođemo, imam da radim*
- 2. gubljenje infinitiva (prilikom ovog istraživanja konstrukcije sa infinitivom nisu zabeležene)
- 3. uopštavanje enklitičkog oblika 3. lica jedn. prezenta glagola hteti: *će uradi, će naredi, će se popravimo.*

Padežni sistem

Nominativ zadržava svoje značenje gramatičkog subjekta i nijedan drugi padež ga ne zamenjuje: *Škola je počela. Čukunbaba se zvala Ikonija.* Takođe, nominativ je jedini padež koji se koristi u funkciji imenskog dela predikata: *To je učitelj upravnik. Bila je veoma hrabra žena.*

Egzistencija predmeta iskazuje se konstrukcijom *imati + nominativ*: *imala sam momci puno, nisam imala nikakvi ćilimi*; ili *imati + genitiv*: *imalo je momenata.* Značenje pravog objekta imaju slovenski genitiv i akuzativ, što je u skladu sa književnojezičkom normom: *koliko si dobio petica (gen.), dobivali smo lepe svile (gen.), čuvamo ovce (a.), ona me (a.) zove.*

Kvalitativno značenje iskazuje se uz pomoć dva normirana padeža – kvalitativnim genitivom (*dete sitnih očiju*) i instrumentalom (*metla sa velikom drškom*). Međutim, zabeleženi su primeri iskazivanja kvaliteta konstrukcijom *sa + akuzativ* (*žene sa crne marame, čovek s dobru dušu*).

Gradivno značenje se može iskazati konstrukcijama *od + genitiv* (*pekmez od šljiva*) i *od + akuzativ* (*lampa od čuču*).

Prisvojno značenje iskazuje se bilo posesivnim genitivom (*konak kneza Miloša, te starie moe ćerke ćerka*) bilo posesivnim dativom (*mom ocu kuća, Pante Toliću livada, ovome popu sadašnjem starom otac*). Upotreba posesivnog dativa češća je nego u standarnom jeziku.

Značenje pravca iskazuje se dativom (*prema Crnom vrhu, Rekovcu, Jagodini*), a kretanje akuzativom (*ide za Kragujevac, idem na radnu akciju*). Treba dodati da se akuzativ kretanja zamenjuje lokativom: *stupio sam u ratu, išli u Žirovnici, ušli u kući, pošla u obdaništu po Baneta.*

Značenje društva iskazuje se ili instrumentalom (*sa Nemcima, sa stricem, s ostalom decom*) ili akuzativom (*s njega, sa onoga Ciganina Slobodana, s mene*). Značenje sredstva iskazuje se na tri načina: samo instrumentalom (*klima glavom, opremljen puškom*), predlogom *sa* i akuzativom (*s moju ruku, radio s kola, drljačila s krave, s onu kotaricu*).

U funkciji priloške odredbe za mesto upotrbljava se normom propisan lokativ: *bio poslednji u srednjem redu, udari po jagodicama, proveo u zatvoru.* Ova upotreba lokativa je retka, a u iskazivanju pozicionog značenja uočavaju se najveće nepravilnosti u ovom padežnom sistemu. Naime, ovo značenje se u 90% slučajeva iskazuje akuzativom i to kod svih generacija.

Redovno se može čuti: *sedeo u klupu, imao šlem na glavu, zaključani u učionicu, bio u gimnaziju, pod koš, u ambar, radio na klupu, bili smo na reku Lepenicu.*

Ono što je za ovaj padežni sistem najvažnije jeste da se kod svih govornika na teritoriji ove opštine javljaju svi padeži i to u svim svojim značenjima, bez obzira na individualnu frekventnost pravilnih i nepravilnih oblika. Po tome sudeći, govor Batočine bliži je šumadijsko-vojvođanskom nego kosovsko-resavskom dijalektu.

Glagolski oblici

U najčešćoj upotrebi su: prezent, imperativ, futur I, potencijal i perfekat. Prezent se koristi kako u osnovnom (zabeležen 316 puta), tako i u narativnom značenju (211 puta): *dođem ti ja kući, kad on već otišao!* Upotrebljava se i prezent sa futurističkim značenjem: *sutra idem za Kragujevac.*

Imperativ je prisutan u svom osnovnom značenju (zabeležen 21 put): *izađi, pođi, pij;* ali se koristi i u pripovedačkoj funkciji, tzv. istorijski imperativ (9 puta): *radilo se po čitav dan, kopalo se, kuvalo se, pa pleti, pa naplićaj, pa mesi, pa čisti – bog zna šta se sve nije radilo!*

Futur I se koristi u svom osnovnom značenju i zabeležen je 22 puta (*će nađemo, ću da kažem, ja ću d' uzmem*), ali nijedan primer futura II nije zabeležen u toku istraživanja. Umesto futura slabo se javlja prezent sa značenjem futura – samo 3 puta.

Potencijal se javio 14 puta.

Najčešće prošlo vreme je perfekat. Retka je upotreba ostalih prošlih vremena. U snimljenom materijalu perfekat se pojavljuje tačno 710 puta. Velika je razlika između upotrebe perfekta i aorista i imperfekta. Naime, odnos primera sa snimljenog materijala iznosi 710 : 13 : 5. A odnos perfekat : pluskvamperfekat iznosi tačno 710 : 1!

Na kraju, treba dodati da se upoređivanjem broja futurskih i prezent-skih glagolskih oblika sa perfekatskim neće dobiti realna slika njihovih odnosa, jer su informatori bili orijentisani na istorijske teme.

Leksika

Batočinski govor se ne odlikuje naročitim bogatstvom leksike. Primeri će biti analizirani s obzirom na sastav leksike i sferu upotrebe.

Što se tiče njenog sastava, nema tu ni mnogo neobičnih turcizama ni germanizama niti kakvih drugih pozajmljenica, osim onih što se svuda u svakodnevnom govoru koriste. Tako su primeri za pronađene turcizme: *bunar, dušek, jastuk, kašika, kapija, kafa;* za germanizme: *šlem, štof, luft, pelcar, švercer;* za anglicizme: *kauč, sendvič, tenk, džemper, vagon;* za galicizme: *bomba, banka, balon, avion, komandant;* za grecizme: *guma, gimnazija, aerodrom, hor, politika;* za latinizme: *akcija, inflacija, situacija,*

traktor, uniforma, normalan. Reči kao što su: *evidencija, eventualno, rekvizicija, radijacija, solidarnost, transparent, angažovati, maltretirati, individualno, literarno*; skoro redovno se upotrebljavaju umesto domaćih izraza, izgovaraju se pravilno i njihovo značenje se zna. Upliv književnog jezika je očigledan i značajan.

S obzirom na sferu upotrebe, leksika se odlikuje vrlo malim brojem regionalizama i arhaizama. Tako su primeri za prve: *nasilnica, dibiduz* (skroz), *jakom* (tek onda); a za druge: *avlija* (dvorište), *pranga* (okovi), *familijaz* (poslužitelj).

Osvrnuvši se na ovaj podatak, kao i na relativno siromaštvo u sastavu leksike, možemo zaključiti da te dve činjenice svedoče o približavanju ovog govora standardnom jeziku, u kome se već mnoge reči bespotrebno tretiraju kao zastarele, a ostale se zamenjuju stranim izrazima.

Zaključak

Iz priložene građe do sada se sigurno moglo zaključiti o kakvoj govornoj zajednici je ovde reč. Kosovsko-resavski nije jedini dijalekat u opštini Batočina. Kako je Batočina izabrana kao reprezentativni primer sa teritorije kragujevačke Lepenice, ovo prethodno tvrđenje bi se trebalo odnositi na čitavu oblast. Iz analize sakupljenog materijala videli smo da su osobine šumadijsko-vojvođanskog, kao i standardnog jezika, takođe zastupljene.

Kada se vrši određivanje da li neki govor pripada ovom ili onom dijalektu, najznačajnije razlike su one na fonetskom, morfonološkom i sintaksičkom nivou.

Najvažnije uočene razlike na fonetskom nivou: Jako otvoreni vokali *o* i *e*, karakteristični za kosovsko-resavski, na ovom području nisu opaženi, kao ni glas *dz* i aspiracija *g* i *k* u *h*. Zamena nekadašnjeg vokala *ě* (jat) urađena je na način potpuno svojstven književnom jeziku – prisutni su standardni ikavizmi, a hiperekavizama nema. Fonetske vrednosti glasa *ě* i četvoroakcenatski sistem po svom značaju za određivanje osobina lepeničkog govora među pronađenim razlikama spadaju u sam vrh. Pojavu četiri akcenta treba ipak naročito naglasiti, jer se javila kod sva tri ispitnika. Doduše, ona ima izvesna odstupanja od književnojezičke norme. Kod mlađih generacija upotreba četiri akcenta je učestalija i pravilnija.

U morfonologiji treba istaći česte elizije i kontraksije vokala kao osobine bliske kosovsko-resavskom sistemu. Tu takođe možemo svrstati i praksu dodavanja sekvenci pojedinim rečima. Ove osobine nisu nebitne, ali se pri poređenju sa ostalim, značajnijim, morfonološkim odlikama delimično mogu i zanemariti. Još jedna razlika na ovom planu je upotreba glasa *h* (do 100% kod mlađih generacija).

Na sintaksičkom planu, značajne sličnosti sa kosovsko-resavskim dijalektom ogledaju se u navedenim balkanizmima, ali su razlike još značajnije. Uticaj standardnog jezika vidi se u upotrebi svih sedam padeža kod svih informatora. Zamena lokativa akuzativom tipična je odlika kosovsko-resavskog dijalekta i jako je zastupljena, ali činjenica da postoji i povratni proces – zamena akuzativa kretanja lokativom mirovanja, upravo govori o tendenciji približavanja ovog govora standardnom.

Sistem glagolskih vremena je uprošćen. Treba istaći da se kosovsko-resavski aorist u prvom licu množine na *-hmo*, kao i imperfekat na *-ada* uopšte ne upotrebljavaju.

Razlike na leksičkom planu su od najmanjeg značaja, jer je to oblast u jeziku koja je najpodložnija promenama. Ipak, vredi istaći mali broj arhaizama i zamenu domaćih izraza stranim rečima po čemu je ovaj govor blizak standardnom jeziku.

Uprkos izraženim uticajima standardnog jezika, nije sigurno u kom će se pravcu ovaj govor razvijati. Ne treba prenebrežnuti ni uticaj koji vrše neprekidni migranti sa Kosova, kao i sve izraženiji kulturni uticaj Svilajнца i Jagodine, u čijem govoru su osobine kosovsko-resavskog najzastupljenije.

Informatori

Matejić Radmila, rođ. 1931. u Batočini, nije išla u školu

Milošević Miloš, rođ. 1923. u Batočini, četiri godine osnovne škole

Nikolić Bosanka, rođ. 1927. u Batočini, četiri godine osnovne škole

Informatori iz drugih mesta, korišćeni samo za upoređivanje dva različita govora:

Milosavljević Ružica, rođ. 1931. u Brzanu, nije išla u školu

Milošević Natalija, rođ. 1933. u Žirovnici, četiri godine osnovne škole

Nikolić Zagorka, rođ. 1923. u Lapovu, četiri godine osnovne škole

Literatura

Bogdanović, N. 1987. Govor Aleksinačkog Pomoravlja. *Srpski dijalektološki zbornik*, XXXIII

Jović, D. 1967. O starini kosovsko-resavskog dijalekta. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, X: 155–61.

Marković, J. 1985. *Istočna Srbija*. Beograd: NIRO Književne novine.

Radić, P. 1982. Iz onomastike sela Miloševa u Velikom Pomoravlju. *Onomatološki prilozi*, III: 419–58.

Remetić, S. 1985. Govori centralne Šumadije. *Srpski dijalektološki zbornik*, XXXI

MS 1967-76. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, I–VI. Novi Sad: Matica srpska

Simić, R. 1980. Sintaksa levačkog govora I – upotreba padežnih oblika. *Srpski dijalektološki zbornik*, XXVI: 1–146

Simić, R. 1985. Levački govor. *Srpski dijalektološki zbornik*, XXXI

Ana Ignjatović

Language of Main Area of Batočina: Dialectal Inconstistency of Šumadija

The research was performed on 125 minutes of recorded speech of older speakers from Batočina. Aim was to establish in what degree the characteristics of the Kosovo-Resava dialect in southeast part of Šumadija were withdrawn under the influence of the Šumadija-Vojvodina dialect. Effect of the standard language was taken in consideration, too. Comparing situation on the field today with the one described in Serbian dialectology brought to the conclusions given in this work.

